

Utjecaj feminizma na razumijevanje uloge očeva u odgoju-kontekst filozofije odgoja

---

Jurčić, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:133025>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International](#)/[Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Tea Jurčić

**UTJECAJ FEMINIZMA NA RAZUMIJEVANJE ULOGE OČEVA U
ODGOJU – KONTEKST FILOZOFIJE ODGOJA**

Završni rad

Zagreb, 13. rujana 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Tea Jurčić

**UTJECAJ FEMINIZMA NA RAZUMIJEVANJE ULOGE OČEVA U
ODGOJU – KONTEKST FILOZOFIJE ODGOJA**

Završni rad

Mentor rada:

izv. prof. dr. sc. Tomislav Krznar

Zagreb, 13 rujana 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Feminizam	3
2.1. Valovi feminizma.....	4
2.1.1 Prvi val feminizma	4
2.1.2. Drugi val feminizma	5
2.1.3. Treći val feminizma	6
2.2. Žena u društvu	9
2.2.1. Prapovijest.....	9
2.2.2. Antika.....	10
2.2.3. Srednji vijek	11
2.2.4. Novo i moderno doba	12
3. Filozofija odgoja i odgoj	14
3.1. Filozofija odgoja	14
3.2. Feminizam i filozofija odgoja	16
3.3. Feminizam, filozofija, rod i spol	18
4. Utjecaj feminizma na razumijevanje uloge očeva u odgoju	20
4.1. Patrijarhalnost i matrijarhalnost	20
4.2. Utjecaj feminizma na razumijevanje uloge očeva u odgoju	22
5. Zaključak	25
6. Literatura	27

SAŽETAK

Feminizam kao pokret iz 18. stoljeća kojim su žene prema Maskalan (2015) zalagale za ulazak žena u društveni i politički život kojim su do tada dominirali isključivo muškarci, imao je veliki utjecaj na promjenu društva. Feminizam je kroz četiri vala nastojao pokoriti duboko ukorijenjene socijalne norme i svladati diskriminaciju žena u društvu, što je u modernom dobu znatno olakšano, ali i u određenoj mjeri ostvareno. Feminizma je također otvorio pitanje poimanje čovjeka, njegova života, uloge u društvu, obitelji i odgoja. Proučavanjem feminizma i odgoja moguće je uočiti njihovu međusobnu povezanost, kao i njihovu povezanost sa filozofijom. Filozofija odgoja koja se bavi pitanjem „zašto odgajati?“ i feminizam kao pokret za jednakost žena znatno su promijenili strukturu društva i u pitanje doveli brojne obrasce ponašanja i norme koja su bila duboko ukorijenjena u društvu. (Polić, 2003).

Cilj ovog rada je povezati utjecaj feminizma sa ulogom očeva u odgoju, zašto je ona prije bila samo u svrhu zaštite i materijalne opskrbe obitelji, a danas se očevi nastoje ravnopravno uključiti u odgoj. Mogući odgovor leži u otkrivanju ideologije patrijarhalnosti, propitivanju spola i roda što dovodi do propitivanja muško-ženskih uloga koje dovode do pomicanja spolnih granica i preraspodjelu društvenih uloga. (Polić, 2006)

Iako se očinstvo i dalje zbog tradicionalnog, patrijarhalnog, uređenja društva i skretanja feminizma sa puta borbe protiv spolne diskriminacije u mizandriju, odnosno mržnju žena prema muškarcima i dalje ne cijeni dovoljno, osjeti se znatno poboljšanje koje svoje rješenje pronalazi u uvođenje programa za pružanje podrške očevima za ravnopravno sudjelovanje u roditeljstvu i poticanju njihovih kompetencija što će doprinijeti dugo očekivanoj raspodijeli obaveza i odgovornosti u kućanstvu i odgoju, ali i „razrješavanju problema neravnopravnosti spolova, nasilja u obitelji, netolerancije i nedemokratskog ponašanja u obitelji.“ (Siral i Čzmen, 2012, str. 9) , ali i društvu općenito.

Ključne riječi: filozofija; feminizam; obitelj; odgoj; uloga očeva

SUMMARY

The influence of feminism on the understanding of the role of fathers in the education - the context of the philosophy of education

Feminism as an 18th-century movement that, according to Maskalan (2015), advocated for the entry of women into social and political life dominated by men until then, had a major impact on society. Through four waves, feminism tried to subdue deep-rooted social norms and overcome discrimination against women in society, which was greatly facilitated in the modern age, but also to some extent achieved. Feminism also opened the question of the notion of man, his life, role in society, family and upbringing. By studying feminism and upbringing, it is possible to notice their interconnectedness, as well as their connection with philosophy. The philosophy of education that deals with the question "why educate?" and feminism as a movement for women's equality have significantly changed the structure of society and called into question numerous patterns of behavior and norms that were deeply rooted in society. (Polić, 2003).

The aim of this paper is to connect the influence of feminism with the role of fathers in education, why it used to be only for the purpose of protection and material support of the family, and today fathers strive to be equally involved in education. A possible answer lies in discovering the ideology of patriarchy, questioning gender and sex that leads to questioning male-female roles that lead to shifting gender boundaries and redistribution of social roles. (Polić, 2006)

Although fatherhood remains due to traditional, patriarchal, social planning and the divergence of feminism from the path to fighting sexual discrimination in misogyny, that is, the hatred of women towards men is still not appreciated enough, the significant improvement it finds in the introduction of programs to support fathers for equal participation in parenting and the encouragement of their competences which will contribute to the long-awaited distribution of obligations and responsibilities in the household and education, as well as the "resolution of problems of gender inequality, violence and intolerance in the family." (Sirali i Čizmen, 2012, p. 9), but also to society in general.

Key words: philosophy; feminism; family; upbringing; the role of father

1. Uvod

Tijekom povijesti ljudske vrste mnogi su pokreti mijenjali društveni poredak i način života u društvu onog, ali i ovog doba. Feminizam, kao pokret žena, uz urbanizaciju i industrijalizaciju znatno je utjecao na obitelj, prapojavu ljudskog roda (Benveniste, 1972), prodirući u njenu strukturu i mijenjajući njen oblik. Od samog početka društva postojala je podjela na uloge koje su žene ciljevima feminizma nastojale proširiti, unaprijediti i izjednačiti, a oni se mogu proučavati kroz četiri vala feminizma. Zadatak je bio ukloniti duboko ukorijenjene socijalne norme u društvu kao svijetu dominacije i nadmoći muškog roda i spola, odnosno patrijarhalno uređenje privatnog i javnog. Propitivanjem društvenog položaja i uloga žena, koje donosi feminizam, otvorilo se pitanje o odgoju koji je određivao tu ulogu i taj položaj, što dovodi do propitivanja same biti odgoja (Polić, 2006), no sam odgoj bila je tema proučavanja brojnih filozofa i mislioca i ranije. Odgoj i feminizam nisu mogla zaobići filozofiju, a kako „filozofija ne može ostati ravnodušna prema nečemu što propituje bit čovjeka i istine o njemu.“ (Polić, 2006, str. 232) oni su tema brojnih radova. Filozofija odgoja koja se bavi pitanjem „zašto odgajati?“ i feminizam kao pokret za jednakost žena znatno su promijenili strukturu društva i u pitanje doveli brojne obrasce ponašanja i norme tada već duboko ukorijenjene u društvu. (Polić, 2003) Patrijarhalni poredak društva, vjerovanja, teorije i radovi mnogih mislioca, filozofa, politologa upravo na temu žena i odgoja odredile su sliku čovjeka, ali i time sliku roditeljstva i obitelji. Slika i mit o ženi od samih početaka postavilo ju je kao nositeljicu odgoja i brige o kući i ukućanima, a muškarca kao zaštitnika, hranitelja i branitelja obitelji i države. Roditeljstvo je tako, prema Cvrtljak (2013) gledano kao isključiva dužnost majke. Uspjeh feminizma u širenju i preraspodjeli društvenih uloga i rodni granica, žene prema Feldman (2004) preuzimaju uloge muškaraca mnogo više nego što muškarci preuzimaju uloge žena, ali napokon se i odgoj otvara očinstvu. Brojni radovi baveći se odgojem promatraju ulogu majke, brojne knjige vezane za odgoj i njegu djeteta bile su i mnoge i dalje jesu namijenjene isključivo ženama, majkama. Iako neka novija istraživanja u odgoju uključuju očeve i naglašavaju njihovu važnost, pružaju im podršku i dalje je majčinstvo ponajviše vezano za odgoj, a očevi bivaju isključeni, iako se traži njihovo uključivanje.

Sama tema rada potaknuta je novim borbama feministica i sve većem razglasaivanju brojnih i dalje postojećih problema vezanih uz spolnu diskriminaciju prema ženama. Cilj ovog rada je pokušati razumjeti kako su promijene u društvu i vjerovanjima izazvane feminizmom utjecali na promjenu uloge očeva u odgoju i njihovu participaciju u roditeljstvu. Kako je sve većom participacijom žena roditeljstvo nastojalo postati ravnopravan odnos oca i majke koji zajedno

sudjeluju u svim fazama roditeljstva i stvaraju čvrstu vezu s djetetom i međusobno. Kako pojavom pojma „otac budućnosti“ koji „...ne podliježe zabludama o „muško-ženskim“ poslovima. Zajedno s majkom svoga djeteta naizmjenično obavlja roditeljske funkcije bez obzira smatraju li se one isključivo *majčinskima* ili *očinskima*.“ (Cvrtnjak, 2013, prema Brajša, 1997; str. 116) otvara odgoj očinstvu, ali mu pruža i odgovarajuću podršku koju traži. Pozivajući se na razne izvore iz literature, ovim radu nastoji se povezati uređenje ranijeg društva, feminizam, patrijarhalnost s ulogom očeva u odgoju, njihovom važnošću i sporom promjenom u njihovoj ulozi, kao i razlog takve spore promijene.

2. Feminizam

Feminizma, društveni pokret kojeg opisuju kao „ženski pokret za formalno pravo izjednačavanja žena s muškarcima...“ (Drakulić, 2015, str. 170) ili kao „društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije i promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života“ (Hrvatska enciklopedija 2001:600). Ovaj pokret donosi brojne promjene u društvu, a njegov početak vežemo uz 18.stoljeće kada započinju prvi feministički zahtjevi koji su se svodili na postizanju jednakih mogućnosti žena u izobrazbi, zaposlenosti i politici. Težnje ovog društvenog pokreta znatno su ubrzane ishodom Drugog svjetskog rata pošto su muškarci „u većini tzv. demokratskih zemalja nakon II. svjetskog rata ženama priznali biračko pravo“, ali to pravo ostvarilo se više na papiru nego li i u praksi jer „...se društvo u svijesti većine...još uvijek sastojalo od »ljudi i žena«.“ (Polić, 2002, str. 61)

Ovaj pokret je, prema Poliću (2002), propitivao spolne uloge i redefinirao odnose između muškaraca i žena u patrijarhalnom društvu, kojeg mnoge žene smatraju glavnim krivcem za neravnopravnost jer je vremenom razotkrivena ideološka konstrukcija takvog društva u kojem se muškarca izjednačava sa čovjekom, a žena se opisuje kao nešto drugo. Teorije, koje su tada postojale, ukazivale su na tu ideologiju, „da se muškarac određuje, makar i nejasno, iz njega samog, dok se žena prije svega određuje iz odnosa prema muškarcu“ (Polić, 1997, str. 173) pa se tako „Aristotelova teza o ženskoj ništavnosti uzimala kao znanstvena paradigma do 17. stoljeća“, a od te teorije nastalo je tumačenje koje se zadržalo do danas – „...žena je stvorena od muškarca, radi muškarca i da mu služi...“ (Mihaljević, 2016, str. 151) No „engleski filozof T. Hobbes takvoj koncepciji suprotstavio je prototip ideja. U sklopu doktrine prirodnih prava Hobbes je žene suočio s muškarcima kao slobodne i jednake. Muška prava nad ženom i na ženu nije smatrao prirodnim, već političkim.“ (Mihaljević, 2016, str. 151) Ovim je Hobbes zamijenio aristotelizam i postavio temelje novovjekovne filozofije što je potaknulo mnogo filozofa da se bave pitanjem žena i njihova odnosa prema muškarcima te propitivanjem takvog spolnog obrasca koji je priznavao samo ono prirodno, kako navodi Polić (2002) muško i žensko ili čovjeka i ženu i njihov ulogu u društvu što se nadovezalo na odgoj. Ono što se prije smatralo i nazivalo odgojem sve se uspješnije razotkrivalo kao više ili manje prikrivena manipulacija (Polić, 2002), a tu se stvorila veza feminizma i filozofije odgoja o čemu će biti više riječi kasnije. Promijene koje donosi feminizam postepeno su se ostvarivale i mijenjale postojeće društvo što ćemo promatrati u nastavku.

2.1. Valovi feminizma

Promijene koje donosi feministički pokret događale su se postepeno, točnije kroz četiri vala feminizma. U nastavku će biti prikazani dometi savladavanja diskriminacije nad ženama, jednog od temeljnog feminističkog cilja, kroz četiri vala koji su ugledali u rušenju duboko ukorijenjenih socijalnih normi koje su vezane i za širi kontekst svjetonazorskih promjena, a služe kao pomoć u boljem razumijevanju pojave samog pokreta.

2.1.1 Prvi val feminizma

Ukidanje diskriminacije žena temeljni je zadatak prvog vala feminizma, a započinje u 18. stoljeću i traje do sedamdesetih godina 20. stoljeća. Bio je potaknut inovativnim karakterom liberalizma izraženim kroz slobodu kao temeljnu vrijednost liberalne ideologije, ali još veći zamah daje industrijalizacija društva, prema Mihaljević (2016). Prvi pokreti žena nastaju u Ujedinjenom Kraljevstvu i SAD-u, a „...bili su usmjereni na pravo glasa, pravo na obrazovanje i zaposlenje. Iako su pojmovi rod i spol artikulirani tek u drugome valu, već je u početku feminističkoga pokreta određenje roda i spola kao vrijednosnih kategorija u društvu intuitivno prepoznato kao supstancijalno težište feminizma.“ (Mihaljević, 2016, str. 154) Ideje feminizma bile su usmjerene na promjenu postojeće patrijarhalne paradigme i matrice mišljenja, zbog čega su se od samih početaka pokreta stvarale razne predrasude o „...feministkinjama kao „ratobornim ženama“ koje napetosti unutarnjih konflikta rješavaju u vanjskome prostoru.“ (Mihaljević, 2016, str. 154-155) Sufražetkinje, eng. suffrage – izborni glas, pogodile su Englesku neočekivanom žestinom kada su, vođene Emmelineom Pankhurst, tražile pravo glasa na izborima za parlament. Mnoge sufražetkinje kao članice pokreta za prava žena na glasovanje i za ravnopravnost spolova potjecale su uglavnom iz uglednih i bogatijih obitelji, a za svoje javno djelovanje, poput Emmeline Pankhurst, Harriet Taylor, Millicent Fawcett, imale su potporu muževa. Nažalost, ta činjenica, nije mogla ublažiti odjek njihovih zahtjeva koji su se protivili i dovodili u pitanje postojeće socijalne norme. Vlada je bila nepopustljiva što je dovelo do radikalne borbe sufražetkinja, razbijale su prozore na javnim zgradama, ubacivale kiselinu u poštanske sandučice, spaljivale kuće, razrezivale slike u galerijama i presijecale telegrafске žice, što su mnoge druge žene smatrale štetnim za ostvarenje prava glasa. Tako je prvi val ujedinio žene, ali i doveo do njihova raskola zbog različitih strategija borbe za pravo glasa. U SAD-u borba za prava glasa bila je opterećena rasističkom ideologijom. Mihaljević (2016) navodi kako je Nacionalna organizacija za žensko pravo glasa podržavala rasističke elemente i iz organizacije isključila je žene afroameričkoga

podrijetla zbog čega su one osnovale svoju Nacionalnu asocijaciju obojenih žena (National Association of Colored Women). Različite strategije, rasna segregacija kao i činjenica da su iz borbe za ženska prava bile isključene siromašne žene slabili su feministički pokret.

Do prekretnice dolazi nakon Prvog svjetskog rata kada se radikalno mijenja pristup ženama u javnomu prostoru. Žena se, napokon, priznaje jednako čovjekom kao i muškarac, s istim dostojanstvom i ljudskim pravima. Pored političkih prava pripadale su joj i jednake mogućnosti u svim područjima društvenoga, ekonomskoga, političkoga, kulturnoga, privatnoga i javnoga života. To je bio kraj prvoga vala feminizma u kojem su žene u pravnome smislu ostvarile ravnopravnost, ali u stvarnome životu su se ipak i dalje suočavale s diskriminacijom i seksizmom iz različitih pozicija jer promjene u socijalnim normama nisu pratile one u pravnom smislu. Ti procesi u društvu nisu nikada ujednačeni jer se socijalne norme, ustaljeni obrasci ponašanja i ophođenja mijenjaju puno sporije od promjena koje započinju pravnim dokumentima. (Mihaljević, 2016) Iz toga razloga, navodi Mihaljević (2016) drugi val feminizma, započeo je iz poznatoga problema znanog kao *problem koji nema ime*, odnosno sustavni seksizam koji je učio žene da je njihovo mjesto u kući te ako su nesretne takvim životom to je zato što su slomljene, izopačene ili bolesne.

2.1.2. Drugi val feminizma

Simone de Beauvoir svojom knjigom *Drugi spol* (1948) nenamjerno pokreće drugi val feminizma. Beauvoir je kritizirala uvjete u kojima se, kako navodi Mihaljević (2016), pojam žene određivale društvene norme koje je propisao muškarac, a ženi se prepisuju atributi poput pasivnosti, ovisnosti o muškarcu i inferiornosti. Kako je Beauvoir izjavila „ženom se ne rađa, ženom se postaje“ u muškom svijetu koji joj pripisuje ranije navedene atribute. Tom izjavom Beauvoir postala je začetnica novog diskursa vezanog za koncept spola i roda. Drugi val je tako bio usmjeren na problem ženskog identiteta, konceptima roda i spola, ali također donosio i podjelu feminizma na liberalni, socijalistički i radikalni feminizam.

Betty Friedan, inspirirana knjigom Simone de Beauvoir, napisala je *Žensku mistiku* (1965) kojom započinje drugi feministički val. „Ženska mistika dala je ključne uvide u položaj žene u poslijeratnoj Americi, a mistična ženstvenost poslužila je kao kodificirani pojam toga statusa. To je, smatra Friedan, društveno ustanovljena slika žene, supruge, kućanice, majke i seksualnoga objekta koja nije ništa drugo za žene već ugodan koncentracijski logor.“ (Mihaljević, 2016, str. 158). Tako konstruirana idealna slika krila je zavjeru protiv žena koja im nije dopuštala jednake uvjete natjecanja s muškarcima. „Moja glavna teza je kako je

središnji ženski problem nepostojanje prava na vlastiti identitet – blokiranje rasta i razvoja pod vodstvom ženske mistike“ Friedane su riječi koje navodi Mihaljević, (2016) u svom djelu *Feminizam-što je sve ostvario?*. Friedan feminizam nije smatrala anti muškom orijentacijom već ideologijom korisnom i muškarcima i ženama, a brak i majčinstvo smatrala je vrijednostima, ali ne isključivo jednim smislom ženskoga života. Isticala je i ponavljala, za razliku od radikalnih feministkinja, kako spol nema veze sa samim pokretom, no Kate Millett koja je obilježila drugi dio drugog vala svojom knjigom *Spolna politika* (1970) na vrlo radikalan način artikulirane feminističke teme unutar kojih su patrijarhat i muška dominacija postali središnji pojmovi uspostavljena na osnovi spola.. Također uključuje se i moći, te kako navodi Mihaljević, (2016) vladajući spol svoju dominaciju ostvaruje kroz spolnu politiku vidljivu i u najintimnijim odnosima između muškarca i žene, smatra Millett, a posebno ističe obitelj kao glavnu instituciju muške moći. Smatra da obitelj nije prirodna, zasnovana na uzajamnoj ljubavi, već je ugnjetavačka jer se u njoj ostvaruje muška spolna nadmoć. Usvajanjem ideje De Beauvoir o društvenoj konstrukciji ženstvenosti Millett je postavila ključnu razliku između spola kao biološke kategorije i roda kao društvene konstrukcije uvjetovane kulturom, tradicijom i društvenim odnosima. Ta dva pojma postala su žarišna.

Drugi val donio je otvaranje pitanja i problema vezanih za odnose u braku i obitelji poput razvoda, nasilja, pobačaja i pretvoriti ih u javni problem. Žene su, konačno, dobile mogućnosti izbora između različitih dosega života. Napredak se odrazio i na promjenu rodni odnosa. Pojam rodne jednakosti postaje temeljna konceptualna osnova feminizma. „Rodna jednakost podrazumijevala je ukidanje svih društvenih dimenzija stratifikacije između žena i muškaraca, bez obzira na njihove međusobne biološke razlike, a „na temelju pripadnosti ljudskoj zajednici“.“ (Mihaljević, 2016, str. 161)

2.1.3. Treći val feminizma

Treći val feminizma nastaje osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća. Nastao je kao reakcija na diskriminaciju i zatvorenost prema drugim ženama ovisno o njihovoj boji kože, spolnoj orijentaciji, socio-ekonomskom statusu unutar samog pokreta koje se kroz drugi val predstavljalo kao sestrinstvo što nije bilo u potpunosti točno (Mihaljević, 2016). Treći val pridonio je ravnopravnosti žena u raskrinkavanju rodni uloga i potaknuo je na dublje promišljanje rodni i drugih društvenih odnosa. Prema Mihaljević (2016) problematiziranje rodni odnosa smatra se i najvećim napretkom unutar feminističke teorije jer se više ili manje to odnosi dominacije, a ne nejednakih značajki muškaraca i žena. Ideološki problem spola, roda

i identiteta bila su važan dio i trećeg vala jer su se pitanja otvorila u samoj jezgri pokreta. Autorica Grady (2018) veže početak trećeg vala za slučaj Anite Hill koja je 1991. bila seksualno uznemiravana na poslu i pojavom i jačanjem ženskih grupa, takozvanih riot girls, u glazbenoj industriji. Slučaj Anite Hill, ali i mnogi drugi dodatno su potaknuli žene da participiraju u društvu, zapošljavaju se i zauzimaju položaje s velikom moći koji su se dugo vremena smatrali muškom sferom. U počecima ovog vala nastojalo se u borbi protiv seksualnog uznemiravanja na poslu i povećanju broja žena na pozicijama, odnosno poslovima, zanimanjima koja nose veliku moć, kao što je politika. Prema Grady (2018) treći val nastoji poduprijeti i ojačati djevojke i žene da ne trebaju odgurivati svoju ženstvenost kako bi bile feministice jer to feminizam ne predstavlja. Treći val u pojedinim segmentima se poklapa sa četvrtim i njegov kraj nije jasno naznačen, ali je vidljivo da je potaknuo feminizam na uključivanje i jačanje svih žena. Treći val nastoji stvoriti zajednicu u kojoj neće postojati diskriminacije na bilo kojem nivou.

2.1.4. Četvrti val feminizma

Posljednji val feminizma značajno je obilježila tehnologija koja je omogućila znatno veću osviještenost svijeta o položaju žena u svijetu i omogućilo njihovo povezivanje. Početak četvrtog vala vežemo za srpanj 2013. , kada se nekolicina žena okupilo u Velikoj Britaniji kako bi tražile veću zastupljenost žena na novčanicama. Svaki val je imao utjecaj na položaj žena danas i prema Šolaja (2017) počevši od temeljnih prava na život pa sve do prava na izražavanje, prava na zaposlenje i zbog svih povijesnih postignuća, u većini svijeta danas žene samostalno donose svoje odluke. Feminizam više nije samo borba žena za ravnopravnost već se može opisati kao poziv za ravnopravnost spolova. U četvrtom valu feminizma osnivaju se brojne organizacije i udruge za potporu žena. Novije doba donosi borbu žena za uklanjanjem idealne slike žene koju nameće društvo. „ Sve ono što se dešava u četvrtom valu feminizma, definira se kao nešto novo, a tehnologija se smatra alatom koji je ženama dopustio izgradnju jakog, popularnog, reaktivnog pokreta na internetskim mrežama.“ (Cochrane, 2013) On-line feminizam omogućio je povezanost žena i međusobnu podršku u izbijanju iz okvira i pravila što znači biti i izgledati kao žena. Iako četvrti val značajno osvještava feminizam kod svih generacija, mržnja i odbijanje samog pokreta i dalje postoje. Četvrti val feminizma započeo je prema Grady (2018) radikalnu kritiku sustava moći koji dozvoljava spolnu diskriminaciju i opće nepoštovanje prema ženama i ženama žrtvama brojnih zlostavljanja i silovanja. Problemi poput seksualnog zlostavljanja, silovanja, nasilja nad ženama, nejednakih plaća, pritisak na

žene da se prilagode jednom jedinom i nerealnom tipu tijela i ženska zastupljenost u politici i poslu, koji su bili središnja pitanja i u najranijim fazama ženskog pokreta dobivaju nacionalnu i međunarodnu pozornost od strane mainstream-a, tiska i političara. Ovaj val također propituje sam naziv pokreta zbog kojeg se on često smatra samo za žene, no također feminizam četvrtog vala proširio je svoje djelovanje na rasu, vjeru, spolnost, socio-ekonomski status i mentalnome zdravlju svih osoba.

2.2. Žena u društvu

Podređenost žena u društvu mijenjala se stoljećima, postepeno su iz privatne, obiteljske sfere prelazile u javnu, političku sferu. Kroz valove feminizma dan je povijesni pregled kako i kada su se zahtjevi pokreta postepeno ostvarivali, a u ovom poglavlju predstaviti ćemo ulogu žena u društvu kroz četiri razdoblja: prapovijesti, antika, srednji vijek i novo i moderno doba.

2.2.1. Prapovijest

Ljudi postoje već 2,3 milijuna godina i njihove prve djelatnosti bile su sakupljanje i lov. Iako se u antropologiji i etnologiji držalo kako je lov najvažnija djelatnost ranih ljudi, posebno muškaraca, sakupljanje je činilo veliki dio njihova života i veći dio prehrane. Sakupljanje je bio posao za žene tadašnjeg društva. „Svaka je žena morala posjedovati nekakvu torbu za sakupljanje plodova. Njihov se teret sastoji od trava, lišća, bobica, korijena, mrava, guštera, puževa, žabi, jaja, ličinki, skakavaca... Žena se vraćala kući sa sakupljenim plodovima i morala je te sirovine pretvoriti u nešto nalik na jestiv obrok. Također su žene morale izumiti i nekakvu nosiljku za dijete jer nije u plemenu postojala starija skupina žena koje bi pazile djecu.“ (Matotek, 2010)

U prapovijesno doba, doba lovačkih i sakupljačkih društva, prema Wesel (2004) dolazi do podijele uloge prema spolovima jer žene zbog trudnoće i brige o djeci nisu mogle sudjelovati u lovu. No položaj žena prapovijesnog vijeka bio je manje potlačen nego u kasnijim razdobljima. Tamo gdje je opstanak skupine bio glavni dnevni zadatak, ženska je jednakost bila naglašena. U plemenskim skupinama žene su imale važnu ulogu kao dobavljačice hrane što im je osiguralo slobodu i mogućnost rada. Primjer takvog poretka i društva su današnja plemena u brazilskoj prašumi ili na Novoj Gvineji. Navodi se kako je od samog početka uloga i doprinos prvih žena bio veći nego što je ikada prihvaćeno. (Matotek, 2010) Na prijelazu iz prapovijesnog doba i antike pojedini autori govore o pojmu matrijarhata, vladavini žena. Žene su u primitivnim društvima smatrane kao božice plodnosti jer se tada još nisu poznavala načela razmnožavanja te je majka kao božica plodnosti povezana sa zemljom. „Majka se slavila kao jedino božanstvo povezano s „majkom zemljom“ pa su se i mrtvi pokapali u položaju fetusa...“ (Mindoljević Drakulić, 2015, str. 4) Majka je tako povezana sa zemljom označavala simbol života i smrti, realistično, cjelovito biće. Stvorena je veza majke, žene i prirode koja se još dugo zadržala u poimanju žena. Otkrivanjem načela razmnožavanja, društvo prelazi u novo razdoblje i položaj žena se pogoršava.

2.2.2. Antika

Položaj žena znatno se promijenio ulaskom u novo razdoblje. Otkrivanjem načela razmnožavanja započinje muška dominacija i žene gube društvenu ulogu. U staroj Grčkoj i Rimu žena su bile svedene na malo bolji položaj od robova.

U starom Rimu potpunu vlast nad djecom, imovinom imao je otac obitelj, dok je majčina uloga bila odgoj, briga za kućanstvo, nadgledanje rada slugu. U Grčkoj, koljevci rane civilizacije, rijetko se govorilo o položaju žena i njihovu ugnjetavanju od strane muškaraca. Sparta i Atena, prema Šolaja (2017), kao najveći grčki polisi i gradovi-države znatno su se razlikovali u odnosu prema ženama. Spartanke su bile neovisne i samosvjesnije, imale su pravo na posjed i veću slobodu kretanja i mogućnost sudjelovanja u politici, dok Atenjanke nisu imale pravo na posjed, nisu imale pravo glasa i često su bile odgajane po principu kako navodi Šolaja (2017) „što manje zna, to bolje.“, odnosno pravo obrazovanje im je bila onemogućeno.

Iako su mnogi filozofi ovog razdoblja aktivno isključivali žene iz društva, Platon ih je nastojao uvesti u javni prostor i politiku tvrdeći da „tim činom ostvaruje njezina vidljivost te se otvaraju vrata njezinu utjecaju na promjenu postojeće ideologije...“ kako navodi Canto. (Maskalan, 2015, str. 107) Platon je, kako navodi Maskalan (2015), dodijelio ženama, pripadnicama najviše klase, prava i privilegije kao muškarcima, između kojih treba izdvojiti pravo na obrazovanje i rad izvan kuće. Platon ponavlja plemenitu istinu, a ona je –, ne možemo suditi o tome je li žena sposobna obavljati sve što i muškarac ako joj ne damo priliku da to čini.“ (Maskalan, 2015, str. 108) Elizabeth Spelman kritizira Platonovu titulu antičkog feminista jer kako navodi Maskalan (2015) neprikladno bi bilo vezati ga za feminizam upravo zbog klasne podijele gdje će muškarci i žene biti ravnopravni samo u jednoj klasi, a neravnopravni u svim ostalima što dovodi do neravnopravnosti između muškaraca i muškaraca i žena i žena. U drugu ruku Platonove ideje, u spisu Politea, doprinijele su feminizmu zbog jasnog razdvajanja spolnih i rodničkih oznaka ljudskog bića, odnosno naglašavanje društvenog konteksta rodničkih uloga i uklanjanje metafizičke granice između muškarca i žena, čime njihove razlike postaju irelevantne. (Maskalan, 2015)

Promatrajući Grčke mitove o Grčkim bogovima pružilo je sliku o moći žena koja je bila isključivo temeljena na ljepoti i mudrosti, ali i iz straha kojeg su od njih imali muškarci. Žene su u grčkim mitovima bile prikazane kao božice, princeze kraljice ili kao čudovišne poluzene-poluzvijeri. (Šolaja, 2017) U Rimu žene su bile znatno manje zastupljene. Jedine žene koje se ističu su Rea Silvia, majka Romula i Rema, Lukreciju i vučicu Martiu. Prema Šolaja (2017) jedini važan položaj koji je bio isključivo za žene Rima bio je u religiji. Svećenice Vestelke kojima je bilo zabranjeno udavati se, imati djecu i stupati u bilo kakve odnose s muškarcima,

sve kako bi bile posvećene ritualima vjere koji su se smatrali nužnima za sigurnost i opstanak rimske države.

2.2.3. Srednji vijek

„Društvo je ženi u srednjem vijeku kao jedinu svrhu nametnulo produžavanje roda brojnim potomstvom, dok je u obitelji imala marginalnu ulogu. Muškarac je bio pripadnik „javne,“ a žena „privatne“ sfere... Većina se žena potpuno mogla ostvariti samo kroz brak i majčinstvo. One su se trudile zadržati dobar glas koji im je bio glavni adut u ostvarenju cilja – udaje... Unatoč mračnoj predodžbi srednjovjekovne žene i njenog tužnog i podčinjenog položaja, stvarnost nam donosi nešto drugačiju sliku. Položaj žene uvelike je ovisio o njenom društvenom položaju i tome gdje je živjela.“ (Vađunac, 2009, str. 49) Srednji vijek, kako navodi Šolaja (2017) obilježila je činjenica da je znanje privilegija, prvenstveno za muškarce. Crkva je tvrdila kako su muškarci bolji „materijal“ za obrazovanje zato što imaju veće glave, a samim time i veći mozak te više razuma od žene.

U srednjem vijeku veliki kulturološki utjecaj imala je upravo Katolička crkva. Sama Biblija kao temelj kršćanstva, prepuna je mržnje prema ženama, preko Eve pa sve do Marije Magdalene, žene su prikazane kao krivci i niža bića, a muškarci su bili superiorni navodi Šolaja (2017). Iako se srednji vijek često naziva mračnim dobom zbog mnogih progona, ubojstva i mučenja ljudi pa tako i žena, potpomogao je razvoju europskog društva i daljnjem razvoju čovječanstva. Neke od žena, prema Šolaja (2017), počele su se školovati u sklopu vjere te tako stekle pismenost i veći utjecaj u vjerskom životu. Jačanjem crkve rasla je i moć žena što je izazvalo strah te se počela širiti mizoginija odnosno mržnju prema ženama, a postepeno je došlo i do inkvizicije. Smrtnost žena bila je znatno veća kako zbog njihova položaja u odnosu s muškarcima, inkvizicije, ali i zbog problema porođaja, no došlo je do promijene i njihov je životni vijek produžen radi bolje prehrane i većeg znanja o porođaju i postojanju primalja.

Žene nisu bile emancipirane u društvu, no „ipak je došlo do lagodnog rasta poštovanja prema ženi te su im se počeli povjeravati i drugi poslovi koji nisu bili samo rađanje i odgoj djece“ (Šolaja, 2017, str. 21). Završetkom srednjeg vijeka i pojavom novog vijeka, navodi Šolaja (2017), politička prava za žene još nisu postojala, no njihov položaj bio je bolji nego u prethodnim razdobljima. Na primjer Karabić (2014) govori kako su žene velikaških obitelji tijekom srednjega vijeka na prostoru hrvatskih zemalja imale značajnu ulogu „u pitanjima vezanim uz vlasništvo nad posjedima i nasljeđivanje istih i u životu društva pojavljuju se kao aktivniji čimbenici“ (Karabić, 2014, str. 84). Pojavom novog vijeka, dolazi i do prvog

feminističkog vala koji su obilježile sufražetkinje, a spomenuto je u poglavlju Valovi feminizma.

2.2.4. Novo i moderno doba

Industrijska, Francuska, ali i seksualna revolucija znatno su promijenile status žene u društvu. Iako veću ulogu u buđenju feminizma ima Francuska revolucija, industrijska je revolucija uspjela dati ženama pomak iz obiteljske sfere u radnu i obiteljsku, te kako navodi Volarević (2012) žene novog doba promatrane su u ulozi žene-majke-radnice.

Rodne razlike i podjele dugo su držale žene u privatnoj, obiteljskoj sferi, no koncem 50-ih i početkom 60-ih godina, prema Volarević (2012), žene postaju prisutnije na tržištu rada i sada uz muškarca postaje radnica i hraniteljica obitelji. Uključivanje žena u javnu sferu narušilo je strukturu tradicionalne obitelji. Ženin prelazak u radnu sferu bio je tipičan za srednji sloj, a tipična obitelj prema Volarević (2012) uključivala je dvostruku radnu karijeru muškarca i žene. „Suvremeni ekonomski poredak i jednakopravnost žene na tržištu rada doveli su do smanjenja razlike zaposlenosti između muškaraca i žena. Ova činjenica izazvala je sukob između rada i obitelji te rodni sukob između muškarca i žene.“ (Volarević, 2012, str. 4) Kao prvi sukob, Volarević (2012) navodi sukob uloga odnosno kada zahtjevi jedne uloge »radnik–radnica« ometaju ispunjenje zahtjeva druge uloge »otac–majka«, i obratno. Drugi sukob je sukob rodni uloga, a nastaje kada muškarac zbog sudjelovanja u radu unutar obitelji ne dijeli obiteljske poslove sa ženom. Dok se muškarac i dalje smatra kao glavni hranitelj obitelj, pred ženu se, kako navodi Volarević (2012), stavlja izbor: ili karijera ili obitelj jer „iako su žene danas u pravnome smislu izjednačene s muškarcima, vidljivo je da ih i dalje diskriminiraju različite društvene strukture“ (Volarević, 2012, str. 14) što kasnije Mihaljević (2016) opisuje kao ustaljeni obrasci ponašanja i ophođenja koja se mijenjaju puno sporije od promjena koje započinju pravnim dokumentima.

Kroz novo i moderno doba izmijenili su se svi valovi feminizma, a četvrti val se posebno veže za moderno doba kada tehnologija uzima svoj zamah. Određena stigma i dalje vlada, ali, navodi Šolaja (2017), žene su svakodnevno napreduju prema ostvarenju ciljeva, a „borbu za pravo glasa zamijenila je ona za pravo na pobačaj i na pravo odlučivanja o svojem tijelu, a sve se više muškaraca počelo javno izražavati feministima i podupirati žene u njihovim težnjama.“ (Šolaja, 2017, str. 44)

Žene modernog doba, odnosno 20. i 21. stoljeća u velikoj su mjeri uključene u javnu sferu. Žene su od skupljačica, supruga i brigovateljica o obitelji, do trgovkinja i sitnih poslova

pa sve do radnica u javnoj sferi povećale svoj utjecaj u društvu od prapovijesti do danas. „Žene ovog stoljeća sve više se okreću gradnji vlastite karijere i napredovanju u životu. Uz posao majčinstva te obavljanje kućanskih poslova, uspjeh u poslovanju postao je iznimno bitan za ženu 21. stoljeća. Želja za neovisnošću i još veća borba za istom, doveli su do situacije u kojoj se svaka od njih za to može i izboriti“.(Šolaja, 2017, str. 45) Žene današnjice , potaknute trećim i živeći u četvrtom valu feminizma nastoje u stvaranju sigurne zajednice za buduće žene, ali i za sebe. Kako je već spomenuto u poglavlju četvrti val feminizma žene se bore protiv spolne diskriminacije, ali i drugih oblika diskriminacije i različitih oblika zlostavljanja i uznemiravanja, nastojeći putem internetskih platformi stvoriti zajednicu prihvaćanja i osvijestiti žene, ali i muškarce i sve ostale osobe o problemima vezanim za nepoštovanje i diskriminaciju. Moderno doba znatno je olakšalo širenje feminizma i osvještavanju problema koji se događaju u svijetu kao i povezivanje ljudi diljem svijeta u zajedničku borbu protiv istih.

3. Filozofija odgoja i odgoj

Odgoj vrlo rano budi interes filozofije. Mnogi filozofi, kao što su: sofisti, Sokrat, Aristotel, Platon bavili su se odgojem, iako „njihovo bavljenje odgojem nije još bilo usmjereno na njegovo ozbiljno filozofsko propitivanje“(Polić, 1997, str. 118) otvorili su vrata filozofije odgoju i tako filozofiji odgoja omogućili razvoj kao posebnoj filozofskoj disciplini koja je pružala kritiku teorije i prakse odgoja. (Tomić, 2020)

3.1. Filozofija odgoja

Filozofija odgoja je „filozofska disciplina koja propituje bit i smisao te preduvjete i činitelje odgoja, njegovo mjesto i povijesnu ulogu u kulturi i svijetu odnosno njegovu ukupnu važnost za čovjeka“ (Polić, 1997, str. 29). Filozofija odgoja nije usmjerena na pitanje „kako?“ odgajati, već „zašto“ odgajati. (Tomić, 2020) Njen je zadatak „da promišljajući bit odgoja kritički osvjetli mogućnosti i pokušaje njegove instrumentalizacije kako bi se, tome nasuprot, omogućilo istinsko pedagoško djelovanje“(Polić, 1993, str. 16) odnosno kako odgoj ne bio i ostao manipulacija koja se upravo postiže instrumentalizacijom (Polić, 1997)

Filozofija odgoja se, u našim krajevima, počela razvijati tek krajem 20.stoljeća usporedo s pojavom feminizma te tako u promišljanju odgoja, Polić (2002) navodi kako filozofija odgoja nije mogla zaobići dvije bitne pojave: „potpunu feminizaciju odgojnih ustanova i problematizaciju biti čovjeka“ (Polić, 2002, str. 61) te u propitivanju istih ukazala je na bitnu razliku između odgoja i manipulacije, a s druge strane, otkrivala je da budućnost odgoja (a to znači čovjeka i svijeta) bitno ovisna o emancipaciji žena što ukazuje na spomenutu vezu feminizma i filozofije odgoja. Također prema Poliću (2002) „Za promišljanje odgoja bio je to sretan splet okolnosti koji je potaknuo drugačije pristupe istraživanju i promišljanju odgoja. Pitanje: 'Što je odgoj?', ponovno se otvara usporedo s feministički provociranim pitanjem: 'Što je čovjek?', da bi se u odgovoru i na prvo i na drugo pitanje kao ključni pojavili pojmovi: osoba, osobnost, samoodređenje, sloboda i stvaralaštvo, a iza svega toga i emancipacija.“ (Polić, 2002, str. 64) od kojih su se sloboda i stvaralaštvo posebno vezale uz bit i objašnjena odgoja u filozofiji. Pavao Vuk-Pavlović, prema Polić (2004), utemeljitelj filozofije odgoja u našim krajevima, poimao je odgoj kao „stvaralačku djelatnost nošenu ljubavlju kojom se kao takvom ostvaruju vrijednosti u kojima nadolazi budućnost...“ (Vuk-Pavlović, 1996, str. 19) Odgoj je ono što predstavlja čovjekovu ljudskost, Polić (1997) opisuje kako upravo odgojivost čini čovjeka jedinim istinskim društvenim bićem – „bićem koju svoju bit, kulturu i svrhu vlastite egzistencije, ne zadobiva već samim rođenjem, već tek životom i

odgojem u zajednici.“ (Polić, 1997, str. 150) , osposobljavajući ga ne samo za potrošača i prenositelja, nego prije svega za stvaratelja kulture, stvaratelja budućnosti. Odgoj bi trebao njegovati i razvijati čovjekove stvaralačke mogućnosti jer „Odgoj koji nije i odgoj za stvaralaštvo (a on to ne može biti drukčije nego kao stvaralački odgoj) proturječi svome pojmu, te i ne zaslužuje da ga se tako zove.“ (Polić, 1993, str. 16)

Definiranje odgoja složeni je proces koji se opisuje kao obostrani, aktivni, biološki, psihološki, humani, oblikovni, personalni, aksiološki i društveni proces koji predstavlja pravo i potrebu pojedinca. (Tomić, 2020) "U svom užem, osnovnom značenju odgoj je namjerno, plansko, svrhovito djelovanje prvenstveno na nedoraslog čovjeka (dijete) radi svjesnog i aktivnog razvijanja njegovih vrijednih dispozicija i uvođenja u kulturnu stvarnost." (Polić, 1993, str. 17 prema Petras, 1965, str. 285) Milan Polić isticao je tri bitne odrednice odgoja: „odgoj je stvaralačka djelatnost, odgoj je komunikacija i odgoj je erotično zbivanje. Temelj komunikacije je osoba, ..., a cilj je komunikacije razvijati samoodređenje, tj. razvijati osobnost...“ (Tomić, 2020, str. 75), odnosno razvijanje ljudske ličnosti do njezine punine što je Pavao Vuk-Pavlović opisivao kao prerastanje lica u ličnost što je moguće ako je pojedinac uključen u ambijent u kojem obitava. Pod odgojem kao erotičnim zbivanjem, Milan Polić podrazumijeva kako će „odgajatelj iz vlastite (ljubavne) potrebe učiti (nekog), odgajati(nekog)...“ (Tomić, 2020, str. 75) Ljubav kao „najbolja ili čak jedina prava odgojna osnova.“ (Polić, 1997, str. 149) usko je vezana za obitelj zbog osjećajne povezanosti roditelja i djece koja ukazuje na vezu odgoja i obitelji. Obitelj kao zajednica najbližih srodnika, prema Polić (1997) bila je prvobitno mjesto zbivanja odgoja i danas u suvremenom društvu ona predstavlja važan čimbenik odgoja, ali ne i jedini. Obitelj je ona koja stvara osnovu svakog daljnjeg odgoja. No kako je postojeće uređenje roditeljstvo postavljalo kao majčinsku dužnost, a oca distanciralo i prikazivalo u slici hladnog, distanciranog i disciplinirajućeg autoriteta odgoj je često bio manipulacija moćnijeg, odnosno oca kojem su se ostali članovi bili dužni pokoriti.

Napretkom društva, promjenama koje donosi feminizam mijenjala se i obitelj i način odgoja. Odmicanjem od manipulacije, poticanjem stvaralaštva i slobode, donošenjem prava djeteta odgoj je pred sebe stavio cilj „...usmjeren na problemski pristup, samoostvarenju, otvaranje čovjeka novim mogućnostima, stalnoj dekonstrukciji i konstrukciji ...“ (Tomić, 2020, str. 82) odnosno „...odgoj utemeljen na načelu istraži, promisli i stvori nešto novo.“ (Polić, 2006, str. 80) gdje će društvo pokušati pomoći svakome „da pronade sebe, tj. ono u čemu može biti najbolji.“ (Polić, 2006, str. 80), što je pomoglo i ženama da se ostvare u više područja, a ne samo u odgoju i roditeljstvu.

3.2. Feminizam i filozofija odgoja

Propitivanjem društvenog položaja i uloga žena, koje donosi feminizam, otvorilo se pitanje o odgoju koji je određivao tu ulogu i taj položaj, što dovodi do propitivanja same biti odgoja. (Polić, 2006) Druga polovica 20. stoljeća bilo je razdoblje kada se u sklopu feminističkih pitanja postavlja pitanje feminizacije određenih struka uključujući i odgoj, a u tom je razdoblju i filozofija temeljitije propitivala odgoj. Određivanjem bita odgoja i njegovo odvajanje od manipulacije, ističući slobodu i samo određivanje dovodi do isticanja emancipacije „od onih koji u ime odgoja neposredno prenose i reproduciraju autoritarni patrijarhalni obrazac u kojem za razvitak osobnosti nema mnogo mjesta.“ (Polić, 2006, str. 234) Objašnjava Polić (2006) kako su upravo djevojčice i same žrtve autoritarnog, patrijarhalnog sustava koji ih, za razliku od dječaka, u mnogo većoj mjeri sprječava i nameće određene obrasce ponašanja. Nije novost da su oni koji najviše poštuju autoritarni oblik odgoja, zapravo i sami najveće žrtve takvog odgoja. Stoga nije čudo da osoba koja nije dovoljno razvila čak ni svoju osobnost, ne može razumjeti potrebu drugih ljudi za stvaranjem vlastite ličnosti. „...jer slobodu može podupirati samo sloboda, a nikako nesloboda, i samo stvaralačka umjetnost sposobna je naći načina da prepozna i u njihovu zadovoljenju podrži djetetove iznimne potrebe.“ (Polić, 2006, str. 235) U istraživanju Berislave Baranović „Slika žene u udžbenicima književnosti“ (2000) izvještava: „Naime, kako analize pokazuju, u jednom patrijarhalno obilježenom društvu, obrazovni ciljevi i sadržaji mogu promovirati društvenu jednakost spolova, a da nastavnici/nastavnice stvarno imaju drugačiji odnos prema učenicima nego prema učenicama. Utjecaj patrijarhalnih vrijednosti kroz način organizacije školskog života i komunikacije u školi, odnosno kroz skriveni kurikulum (hidden curriculum) (Aplle, 1979) reflektira se višestruko i ima ozbiljne posljedice po razvoj djevojčica i dječaka. Slučaj slovenskog iskustva (Drglin, 1993.; Drglin i Vendramin, 1993.) pokazuje npr. kako i nastavnici i nastavnice od djevojčica očekuju da u nastavi budu pasivnije i smatraju da one vide brak kao krajnji cilj svoje karijere. Istodobno od dječaka očekuju da budu aktivniji, nezavisniji i profesionalno uspješniji. Konzekventno takvim stavovima dječacima se poklanja više pažnje, češće su ljubimci nastavnika/ nastavnica i sl. Razlike se očituju i u dvostrukim kriterijima kažnjavanja i nagrađivanja dječaka i djevojčica. Od dječaka se očekuje da budu nestašniji i da češće krše školske norme, što se reflektira u blažim kriterijima, odnosno ‘nestašluci’ im se opraštaju.“ (Polić, 2006, str. 235, prema Baranović, 2000, str. 16–17) Izostanak ravnopravnosti i takav način manipulacije ponašanja ženskoga spola i odnos i očekivanja prema muškom spolu znatno narušavaju bit odgoja da svatko spozna sebe i da otkri u čemu je najbolji. Što bi značilo,

prema Polić (2006) da se odgoj poima kao potpora i poticaj razvitku osobnosti, samoodređenje i oslobođenje od autoriteta kroz emancipacijsko djelovanje žena i muškaraca.

Feminizam i odgoj nisu mogla zaobići filozofiju, a kako „filozofija ne može ostati ravnodušna prema nečemu što propituje bit čovjeka i istine o njemu.“ (Polić, 2006, str. 232) oni su tema brojnih radova. Filozofija odgoja koja se bavi pitanjem „zašto odgajati?“ i feminizam kao pokret za jednakost žena znatno su promijenili strukturu društva i u pitanje doveli brojne obrasce ponašanja i norme koja su bila duboko ukorijenjena u društvu. (Polić, 2003) Promijene u poimanju odgoja i utjecaj feminizma promijenile su tradicionalnu obitelj, ali i odnos muškaraca i žena. Sve to promijenilo je i ulogu očeva u odgoju i njihovo sudjelovanje u njemu što ćemo posebno promatrati u nastavku rada.

3.3. Feminizam, filozofija, rod i spol

Feminizam kao pokret za izjednačavanje žena s muškarcima otvorio je i pitanje spola i roda, ali i sama je filozofija imala svoje temelje za bavljenje rodom i spolom kao važnim odrednicama čovjeka, odnosno muškosti i ženskosti. Feministice tako, prema Pateman (1998), svojim težnjama za ravnopravnost zadiru u pitanje muškosti i ženskosti, zadiru u pitanje identitete muškaraca i žena. Rod se prema Scott (2003) najprije pojavio kod američkih feministica koje su zastupale društvenu kvalitetu različitosti utemeljenu na spolu. „Riječ rod je označavala odbacivanje biološkog determinizma sadržanog u upotrebi termina kao što su spol i spolna različitost.“ (Scott, 2003, str. 48) te također isticao odnosni aspekt normativnih definicije ženskosti. Propitivanje spolnosti postala je svakodnevica 70-ih godina kada su sekundarna spolna obilježja prestala biti neupitna, a uz to propitivale su se i društvene uloge zasnovane na spolu što je dovelo do problematiziranja i dekonstruiranja patrijarhalnih obrazaca po kojima te uloge bile podijeljene (Polić, 2006) „Postalo je jasno da je najveći dio onog što se pripisivalo urođenom i navodno spolno uvjetovanom ponašanju zapravo rezultat socijalizacije.“ (Polić, 2006, str. 250-251) te kako bi se opravdalo tradicionalno mišljenje spolnosti „koji se pri kritičkim raščlamba prelijevao preko biološki priznatog spola, uveden je pojam roda.“ (Polić, 2006, str. 251) Rod i spol određivali su identitet osobe i njenu ulogu u društvu. Rod je označavao, prema Polić (2006), društveno oblikovanje biološkog spola, a spol je bio određen rođenjem kao muško ili žensko. „Spol se...poima kao nešto biološko, nešto urođeno, nešto prirodno, nešto što nam je dano kao neupitan oblik naše ljudske egzistencije. Spol nas nužno određuje, dok rod možemo odabrati sami...“ (Polić, 2006, str. 252) Scott (2003) pomoću roda ukazuje kako upravo on mijenja službeni sadržaj povijesti i njezine strukture, gdje je on kao zasebna kategorija koja govori o poricanju hijerarhijskog ustrojstva odnosa u kojem je prevladavala dominacija muškog roda i spola. (Hasnaš, 2005) Otkrivanjem patrijarhalne logike o muškoj dominaciji konstruirana je filozofija roda. „Veza patrijarhalnosti i roda sadržana je u samoj definiciji...“ (Kodrnja, 2002, str. 174). Prema Kodrnja (2002) patrijarhat znači dominaciju po kriteriju roda i dobi te o rodu osobe ovisi kako će se odnositi prema njoj, a ponašanje će igrati različite uloge na osnovi stereotipnih rodih obrazaca. Odvajanje roda i spola veliki je dio onih koji su se borili protiv spolne diskriminacije, što ističe ženske pokrete koji su krenuli u pomicanje spolnih granica i preraspodjelu društvenih uloga. (Polić, 2006) Mijenjanjem uloga otvara se mogućnost da žene otkriju svoje interese, što je prema Pateman (1998) omogućilo da žene više ne moraju birati karijera ili brak, već da imaju veću mogućnost ostvarenja vlastitih interesa. Također preraspodjela uloga otvara mogućnosti da muškarci

sudjeluju u odgoju i ostvaruju se u očinstvu, ali i da se veze između muškarca, žene i djece mijenjaju na bolje.

4. Utjecaj feminizma na razumijevanje uloge očeva u odgoju

Uloga očeva u odgoju, obitelji i društvu znatno je bila određena patrijarhalnošću. Vladavina i superiornost muškaraca u javnom prenosila se i na privatnu sferu, odnosno obitelj, te je tako prema Rousseau obitelj, kao temelj države, bila nužno patrijarhalna. (Pateman, 1998) Također Rousseau tvrdi, prema Pateman (1998), da je upravo obitelj najbolji primjer društvene institucije koja slijedi zakon prirode, jer u njoj starost ima prednost pred mladošću, a muškarac prirodno vlada nad ženom. „Patrijarhalan otac uzdržavao je i prehranjivao svoju obitelj, brinuo za moral i ugled obitelji, provodio kućni red i disciplinu.“ (Cvrtnjak, 2013, str. 114) Pojavom i promjenama koje donosi feminizam i pretvaranje patrijarhalnog odvajanje privatnog i javno u politički problem dovelo je do novih pitanja muškosti i ženskosti, te promjena u strukturi obitelji i u odgoju kako je već i ranije spomenuto. (Pateman, 1998) Za bolje razumijevanje utjecaja feminizma na ulogu očeva u odgoju u nastavku ćemo se detaljnije pozabaviti patrijarhatom i matrijarhatom.

4.1. Patrijarhalnost i matrijarhalnost

Patrijarhalnost i matrijarhalnost dva su suprotna pojma koja označavaju vladavinu jednog, ili oca ili majke, kako u društvu tako i u obitelji. Postojanje matrijarhata često se smatra mitom jer ne postoje čvrsti dokazi za oblik takve vladavine. U knjizi „Mit o matrijarhatu“ Wesel (2004) opisuje kako Bachofen istražuje majčinsko pravo i smatra da je „prvi stupanj povijesti svijeta bilo...doba majčinskog prava ili ginekokracija..., dakle, vladavina žena.“ (Wesel, 2004, str. 9), no pobunom muškaraca i njihovom pobjedom društvo prelazi u patrijarhalnost. Tako se govoreći upravo o vladavini žena zapravo govori o pojmu koji se suprotstavlja patrijarhatu jer su žene prapovijesti mogle obnašati dužnosti u plemenu i obitelji visoka i važnog značenja (Wesel, 2004), no postojanje hijerarhijske podjela društva prema klasi i spolu, gdje „Muškarci ne samo da jesu nego su oduvijek bili ljudi, bića koja misle i gospodare, a žene bile tek rađalice i dojilje.“ (Polić, 2006, str. 260, prema Polić, 1997), otežava mogućnost prihvaćanja postojanja matrijarhata, odnosno vladavine žena u patrijarhalno ukorijenjenom društvu. Promišljajući pojam čovjeka, prema Maskalan (2015), Aristotel je najpreciznije izrazio ontološke razlike između muškaraca i žena koja su postavljala temelj hijerarhiju među njima.

Patrijarhat, prema Kodrnja (2002), se najčešće opisuje kao sistem utemeljen na moći oca, a patrijarhalnost kao niz značajki koje iz njega proizlaze. Iako se patrijarhat originalno vezao za opis autoriteta muške glave kuće, u feminističkim teorijama generalno je označavao

mušku dominaciju. (Kodrnja, 2002, prema Marshall 1998) Novija literatura patrijarhalnost prezentira kao podčinjavanje, dominaciju za razliku od stare literature gdje je patrijarhalnost samorazumljiv i neupitan sistem zasnovan na vlasti muškarca (Kodrnja, 2002) koja je određivala ulogu očeva u obitelji. Patrijarhalno uređenje obitelji određivalo je i mjesto koje su unutar nje zauzimala žena i djeca. „Za podređene članove kućanstva izvor autoriteta je specifično prislan, osoban i trajan zajednički život u kući s njegovom vanjskom i unutrašnjom zajednicom koja dijeli istu sudbinu; za ženu to je normalna nadmoć fizičke i duhovne snage muškarca, za malo dijete njegova objektivna potreba za pomoći, a za odraslo dijete navika, trajan utjecaj odgoja i čvrsto ukorijenjena sjećanja iz mladosti...“ (Kodrnja, 2002, prema Webber, str. 159) Vlast, odnosno dominacija muškaraca prevladavala je i u javnoj sferi, jer su mnogi vjerovali u nadmoć muškaraca, njihovu univerzalnost dok je žena predstavljala njegovu suprotnost (Kodrnja, 2005) Hegel tako opisuje odnos muškarca i žene kao odnos prvog i drugog. „Ono jedno stoga je ono duhovno, kao ono što sebe razdvaja u osobnu samostalnost koja bitkuje za sebe i u znanje htijenje slobodne općenitosti, samosvijesti pojmovne misli i htijenje objektivne konačne svrhe; - ono drugo je ono duhovno koje se održava u slozi kao znanju i htijenje supstancijalnog u obliku konkretne pojedinačnosti i osjećaja; - ono prvo u odnosu prema van, nešto moćno i djelatno, ovo drugo pasivno i subjektivno.“ (Kodrnja, 2002, str. 158) Prema Butler (2000) navodi M. Wittig: „...ono što smatramo uzrokom ili izvorom tlačenja zapravo je jedino znakom koji nameće tlačitelj; *mit žene*, a uz njega njegovi materijalni učinci i očitavanja u prisvojenoj svijesti i tijelima žena. Zato taj znak ne postoji prije tlačenja... spol se uzima kao *neposredna danost, osjetilna danost, fizička obilježja* koja pripadaju prirodnom poretku...“ (Butler, 2000, str. 38), a ono je izmišljena tvorevina po kojem se ustanovljuje dominacija muškog spola i njihove moći, odnosno patrijarhat čime je očinstvo gledano samo u moći i autoritetu, ali ne i sudjelovanju u odgoju.

4.2. Utjecaj feminizma na razumijevanje uloge očeva u odgoju

„Očinstvo kao i sam pogled na oca uvelike je doživio promjene tijekom povijesti.“ (Đuranović i Klasnić, 2020, str. 96) „od tradicionalnoga oca koji se uglavnom brinuo za materijalnu sigurnost obitelji do suvremenoga oca uključenoga u odgoj i brigu o djetetu.“ (Cvrtnjak, 2013, str. 113) Razlog promijeni prepisuje se utjecaju industrijalizacije i urbanizacije, feminizma ali i mnoge druge promijene društvene misli koje donose promjene u najstarijoj pojavi ljudskog roda, a to je obitelj. (Benveniste, 1972) Obitelj, prema Polić (1997), kao zajednica najbližih srodnika predstavljala je temelj odgoja i njezini su članovi imali jasno podijeljene uloge. U većini obitelji otac je bio glavar, „...apsolutni nositelj svih prava.“ (Đuranović i Klasnić, 2020, str. 74), on je odlučivao o odgoju i životu svoje djece, o prihodima i imetku, a i mnogi starogrčki mislioci su prema Mindoljević Drakulić (2015) ženu smatrali onom koja je nježna i predviđena za djelovanje u unutarnjem prostoru, dok je muškarac za vanjske aktivnosti te iz tog proizlazi da „...žena radi u kući, odgaja djecu i pruža mužu nježnost, dok muž ima zadatak materijalno se skrbiti za obitelj.“ (Mindoljević Drakulić, 2015, str. 64) Takva raspodjela uloga u kojim je otac određivao o odgoju, ali nije u njemu sudjelovao proizlazila je iz samog poimanja majčinstva i očinstva i pod velikim je utjecajem društvenog uređenja. Majčinstvo se smatralo prirodnom i društvenom činjenicom, dok je očinstvo predstavljalo ljudski izum. (Pateman, 2000) „Majke majčinstvo doživljavaju subjektivno, u njega su uronjene, dok se očevi drže po strani i odgoj djece usmjeravan je na osiguravanje materijalnih dobara za dijete.“ (Krupan, 2013, str. 17) Slika žene pridonosila je njenoj kompetenciji da odgaja i brine. „Zakoni 19. stoljeća tretirali su ženu kao dijete...“ (Feldman, 2004, str. 157) jer su one zbog svoje „...mekoće, djetinjastosti i zaigranosti...savršene za odgoj djece...“ (Jurić, 2005, str. 58) Postupnom industrijalizacijom, ulaskom feminizma u obitelj, zbog sve većeg broja zaposlenih žena i njihova preuzimanja poslova koji su bili tipično muški dolazi do promijene u raspodijeli rada i uloga u obitelji. Prema Feldman (2004) žene su preuzimale većinu muških poslova i njihova uloga dobivala je na važnosti i opterećenosti, no patrijarhalno razmišljanje o ženskim poslovima i ulozi se u velikom dijelu zadržalo je očeve udaljene od odgoja. Prema Pateman (1998) ništa u prirodi nije sprječavalo očeve da ravnopravno sudjeluju u odgoju, ali zbog odvojenosti privatne (ženske) egzistencije i javnog (muškog) djelovanja žene nisu mogle ostati ravnopravne ako su vjerovale da imaju samo jednu propisanu zadaću, majčinstvo, a očevi se nisu mogli uključiti u reprodukcijским aktivnostima zbog razumijevanja tko radi i sudjeluje u javnom životu, a tko je određen za privatni. Takvo uređenje i fiksiranost muško-ženskih uloga prema Butler, (2000) određeno je očinskim zakonom koji potvrđuje gotovo apsolutnu vlast oca/muškarca te vjerovanje prema Pateman,

(1998) da je muškarac monarh obitelji i da se on u odgoj uključuje „...ukoliko se radilo o razvoju vještina, isključivo kod sina, kojima bi ga pripremao za zaštitničku ulogu u odrasloj dobi.“ (Đuranović i Klasnić, 2020, str. 96) držalo je očeve po strani.

Kako svjesnost očinstva raste tako se očevi sve više uključuju u odgoj, ali i „Uključenost očeva danas postaje sve veća jer žene u društvu znatno više participiraju, žele se dodatno školovati, napredovati na poslu i putovati...Samim time od očeva se očekuje veći angažman u odgoju djece i vremenu provedenu s njima.“ (Đuranović i Klasnić, 2020, str. 93-94) Otac više nije treći član obitelji (Mindoljević Drakulić, 2015) već obitelj postaje emancipirana, „... ne vlada patrijarhat ili matrijarhat već u takvim obiteljima dijete njeguju i otac i majka. Majke više njeguju, a očevi daju prednost fizičkim aktivnostima, pokretu, igri (Martin i Colbert, 1997).“ (Cvrtnjak, 2013) Pojavljuje se pojam „otac budućnosti“ koji označava ravnopravnog partnera majci koji sudjeluje u svim fazama roditeljstva i zajedno s majkom i djetetom stvara čvrstu vezu. „Otac budućnosti“, otac je koji „...ne podliježe zabudama o „muško-ženskim“ poslovima. Zajedno s majkom svoga djeteta naizmjenično obavlja roditeljske funkcije bez obzira smatraju li se one isključivo „majčinskim“ ili „očinskim“.“ (Cvrtnjak, 2013, prema Brajša, 1997, str. 116) Iako je postavljena ideja oca budućnosti „očevi i dalje ne dobivaju dovoljno podrške i ohrabrenja kako bi se što bolje posvetili roditeljskoj ulozi.“ (Cvrtnjak, 2013, str. 114) Dugoročno izbjivanje očeva iz odgoja, te veliki zahtjevi i osude feminizma prema muškarcima i patrijarhalnom poretku ulili su strah od očinstva i sumnju očeva u vlastite kompetencije za mogućnost odgoja, a ženino višegodišnje vezivanje za odgoj omogućilo im je odgovarajuću sigurnost u ulogu majke jer se prema Cvrtnjak (2013) roditeljstvo gledalo kao isključiva dužnost majke. Iako su etnolozi, prema Wesel (2004), otkrili kako muškarci mogu preuzeti ulogu namijenjene ženama u našem društvu, ali i obratno, očevi i dalje nisu potpuno uronjeni u odgoj kao što su to majke. Jedan od razloga udaljenosti očeva od odgoja je manjak podrške i razvoj njihovih kompetencija. Promatrajući literaturu vezano za očinstvo, kako kroz povijest tako i danas, ona je uglavnom usmjerena na majku i dijete, njihovu vezu i kako odgajati dok se oca isključuje. Iako je novija literatura istaknula važnost očeva u odgoju i njihovu stvaranju veze s djetetom, majka je iako ne u teoriji, ali u praksi i dalje roditelj broj jedan. Prema Sirali i Čzmen (2012) potrebna je organizacija programa za podršku očinstva. U Turskoj program podrške očevima koji osniva ACEV 1996. „...mijenja način ponašanja očeva u obitelji, te ih ohrabruje da bolje razumiju važnost oca u djetetovu razvoju. Program im pomaže razviti snažan osjećaj očinske odgovornosti...“ (Sirali i Čzmen, 2012, str. 8) uz to program unapređuje vještine djetetovog najranijeg odgajatelja - njegovog oca te „...pomaže razrješavanju problema neravnopravnosti

spolova, nasilja u obitelji, netolerancije i nedemokratskog ponašanja u obitelji.“(Sirali i Čzmen, 2012, str. 9) „U društvima koja su okrenuta tradiciji i klasičnim ulogama u obitelji, djeca koja odrastaju uz brižne i uključene očeve odrastaju u iste takve muškarce - od kojih se očekuje uključenost u odgoj djeteta u obitelji, vrtiću ili školi.“ (Sirali i Čzmen, 2012, str. 9) što pridonosi dugo očekivanoj raspodijeli obaveza i odgovornosti u kućanstvu i odgoju, bez diskriminacije spolova i tradicionalno podijeljenih uloga. Nassar (2013) u svome radu govori kako je potrebno osvijestiti očevima njihovu važnost u sudjelovanju u roditeljstvu, očevi više nisu toliko zanemareni, iako je i dalje majka roditelj broj jedna. Kako feminizam povezuje žene i omogućuje stvaranje jake zajednice žena koja se međusobno podržavaju, pružaju si podršku, raspravljaju o majčinstvu, odgoju i obrazovanju isto je potrebno osigurati za očeve. Kada je osviješteno očinstvo i pružena odgovarajuća podrška očevima od drugih očeva i muškaraca, roditeljstvo će moći doseći željenu ravnopravnu uključenost obaju roditelja.

5. Zaključak

Ovaj rad posvećen je proučavanju feminizma i muško-ženskih uloga u društvu sa naglaskom na ulogu očeva i njihovoj promijeni s obzirom na utjecaj feminizma.

Feminizam kao društveni poredak, koji svoj početak datira u 18. stoljeću, znatno je promijenio društvo i otvorio pitanja o biti i poimanju tko je čovjek, njegova bit i otkrivanje istine o njemu te se tako povezo sa filozofijom i odgojem. Feminizam je osim na društvo, kao javnu sferu, utjecao i na obitelj, privatnu sferu te na podjelu uloga u njoj. Polić (1997) opisuje obitelj kao temelj odgoja gdje je posebna veza između članova upravo ključ svakog daljnjeg odgoja, no kako je prevladavao patrijarhalni tip obitelji kroz gotovo cijelu povijest društva u kojoj je vlast imao otac, muškarac koji je određivao o odgoju, ali nije u njemu sudjelovao proizlazila je iz samog poimanja majčinstva i očinstva i pod velikim je utjecajem društvenog uređenja u duboko ukorijenjenim normama ponašanja i stereotipnim određenjima muškosti i ženskosti. Kako su se rod i spol odvojili i jasnije definirali uloge su proširile, ali čine se kako su žene bile spremnije preuzeti i obavljati uloge muškaraca, nego muškarci žena. Roditeljstvo koje je do tada bilo isključivo za majku, u kojeg su majke bile uronjene i za koji je dugo predstavljao jedini posao i interes žena sada se otvara i očevima. Stvorena je pojam „oca budućnosti“ koji će zajedno s majkom ravnopravno sudjelovati u svim fazama roditeljstva, otac koji neće podlijeći zabludi o muško-ženskim poslovima te će obavljati sve obveze roditeljstva bez obzira smatrale li se one majčinskim ili očinskim i time doprinijeti u stvaranju bolje emocionalne povezanosti s djetetom, ali i majkom, kao i stvaranja društva bez spolne diskriminacije i raspodijeli obveza i odgovornosti u kućanstvu i odgoju. Od oca se tražilo da od hranitelja, zaštitnika, disciplinirajućeg autoriteta pređe u figuru koja će se emocionalno vezati sa djetetom i biti aktivni dio njegova odgoja, a ne samo udaljena figura koju dijete treba zadovoljiti i slušati. Iako je feminizam jednim dijelom omogućio promjenu u očinstvu i razumijevanju uloge očeva u odgoju, također ju je i otežao. Patrijarhalno uređenje društva, vjerovanja i teorije kako bi društvo trebalo izgledati koja se vuku iz davne ljudske povijesti i nove teorije, vjerovanja su u sukobu. Moderno društvo krenulo je prema ravnopravnosti, ali još ju nije doseglo, ne samo u pitanju žena, već i rasa i religija te i dalje žive i nastaju nova diskriminirajuća vjerovanja. Novo doba jačalo je i širilo ulogu žena i muškaraca, ali im nije pružilo odgovarajuću podršku za njihovo ostvarenje. No dugogodišnje uređenje društva kao svijeta muške dominacije, gdje je muškarac smatran kao čovjek, nositelj kulture, stvaratelj, a žena kao njemu podređena, kao nešto drugo, prirodno, jasno su odvajali njihove uloge i za što su sposobni i stvoreni. Otac je dugo bio gledan kao vladar obitelji, njen treći član (Mindoljević

Drakulić, 2015), odvojen i ne vezan za nju te sada kada se traži njegovo uključanje očevi često ne znaju kako, jer iako se traži njihovo uključanje, istodobno ih se isključuje ili oni to čine sami zbog određenog straha od očinstva ili osjećaja nekompetentnosti za obavljanje obaveza roditeljstva. Autori Sirali i Čzmen (2012) smatraju kako je potrebna organizacija programa podrške, koja će omogućiti očevima stjecanje kompetencija i sigurnosti u svoju ulogu i važnost u odgoju. Smatram kako je je program koji osniva ACEV 1996 u Turskoj, koji se djeluje u još pet država, potrebno poduprijeti i proširiti područje djelovanja kako bi omogućile su da obitelji postanu emancipirane, da ne vlada patrijarhat ili matrijarhat već da dijete njeguju i otac i majka. Roditeljstvo u kojem ravnopravno sudjeluju oba roditelja stvoriti će društvo u kojem će djeca koja odrastaju uz brižne i uključene očeve odrastati u iste takve muškarce što će doprinijeti društvu bez diskriminacije spolova i tradicionalno podijeljenih uloga, te promijeniti uređenja obitelji kao zajednica oca i majke u kojoj je majka potpuno uronjena, a otac isključen i postrani. Društvo u kojem će sve obitelji biti emancipirane, bez podijele vlasti i uloga na majčinsku ili očinsku, već zajedničku. Potrebno je ne samo u teoriji i pojedinoj literaturi, već i u praksi naglasiti važnost očeva. Potreban je reforma društva u kojoj će se ravnopravna uključenost očeva u odgoj i brigu o kućanstvu smatrati kao nešto tipično, a ne kao rijetkost ili pokazatelj da u takvom kućanstvu žena drži glavnu riječ. Uključenost žena u obje sfere, trebala bi značiti i uključenost muškaraca, njihovo uranjanje u odgoj i stvaranje zdravog i potpunog odnosa s djecom. Literatura o odgoju i dalje je u velikoj mjeri namijenjena ženama, samohrane majke dobivaju više podrške od samohranih očeva, majka je često i dalje predstavljena kao roditelj broj jedna. Sve to otežava uključivanje očeva u odgoj, kao i njihove unutarnje borbe sa osjećajem kompetencije, očinstva, emocionalnosti, stvaranjem veze s djetetom. Smatram kako je potrebno mijenjati društveno utvrđene norme, stereotipe tek tada roditeljstvo i odgoj biti će ravnopravna zajednica majke i oca u kojoj će očevi prihvaćati očinstvo i u njega biti uronjeni, kao što su to stoljećima bile majke. . Feminizam novog, modernog doba kritizirajući veliku muževnost i neosjećajnost muškaraca, odnosno skrivanje emocija, nastoji potaknuti muškarce na prihvaćanje svoje nježnije strane i ukloniti njihov strah od emocionalnosti. Očevi koji su otvoreni i svjesni svojih emocija, ne živeći u strahu od kritika društva što znači biti, izgledati i ponašati se kao muškarac stvoriti će okruženje u kojima će mladi dječaci prihvaćati ulogu oca kao nekog tko je jednako važan kao i majka, koji zajedno s majkom čini zajednicu poštivanja, pomaganja i ljubavi.

6. Literatura

- Benvin, A. (1972). Obitelj kroz povijest; Bogoslovska smotra, (Vol. 42 No. 1, str. 35-51)
Preuzeto <https://hrcak.srce.hr/36642>
- Bosanac, G., Jurić, H., Kodrnja, J. (2005). Filozofija i rod [zbornik]; Zagreb; Hrvatsko
filozofsko društvo
- Butler, J. (2000). Nevolje s rodom : feminizam i subverzija identiteta; prevela Mirjana Paić –
Jurinić; Zagreb: Ženska infoteka
- Cochrane, K. (2013). The fourth wave of feminism: meet the rebel women. Preuzeto 5.07.2021
<https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>
- Cvrtnjak, I. (2013). Očevi nekad i danas; Stručni rad; Zagreb, Život i škola : časopis za teoriju
i praksu odgoja i obrazovanja, (Vol. LXI No. 1, str. 113.-119), Učiteljski fakultet u
Zagrebu. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/152314>
- Duranović, M., Klasnić, I. (2020). Dijete, odgoj i obitelj; Zagreb : Sveučilište u Zagrebu,
Učiteljski fakultet
- Feldman, A. (2004). Žene u hrvatskoj: ženska i kulturna povijest; Zagreb : Institut "Vlado
Gotovac" [etc.]
- Grady, C. (2018). The waves of feminism, and why people keep fighting over them, explained.,
Vox Media, USE, Preuzeto 07.09.2021.
<https://www.vox.com/2018/3/20/16955588/feminism-waves-explained-first-second-third-fourth>
- Hrvatska enciklopedija (2001). Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Zagreb. Preuzeto s
<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>
- Kodrnja, J. (2002). Patrijarhalnost u hrvatskoj obitelji: briga ili dominacija; Sociologija sela,
(Vol.40 No. 1/2=155/156, str. 155-180), Zagreb, Hrvatska, Institut za društvena
istraživanja u Zagrebu – preuzeto sa <https://hrcak.srce.hr/101745>
- Krpan, T. (2018). Uključenost očeva u odgoj djece u dječjem vrtiću; Diplomski rad; Zagreb,
Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s
<https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A797/datastream/PDF/view>
- Karabić, M. (2014). Žene kroz povijest : zbornik radova - Uloga pripadnica visokog plemstva
u životu hrvatskih zemalja tijekom kasnoga srednjeg vijeka; str. 83-101 [urednice
Matea Jalžević, Petra Marinčić], Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji -

Studia Croatica; Znanstveni skup Dies historiae.

Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/137627>

Maskalan, A. (2015). – Budućnost žene: Filozofska rasprava o utopiji i feminizmu; Zagreb, Plejada : Institut za društvena istraživanja

Matotek, V. (2010). Prava žena kroz povijest; Hrvatski povijesni portal: Elektronički časopis za povijest i srodne znanosti. Preuzeto 8.07.2021. <http://povijest.net/2018/?p=1456>

Mihaljević, D. (2016). Feminizam – što je ostvario?; Mostariensia : časopis za društvene i humanističke znanosti, (Vol. 20 No. 1-2, str. 149-169), Filozofski fakultet Sveučilište u Mostaru. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/170904>

Mindoljević Drakulić, A. (2015). Majka, žena i majčinstvo; Zagreb : Medicinska naklada: Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu

Nasser, H. (2013). Rad s očevima: ‘novi očevi’ na vidiku., Djeca u Europi : zajednička publikacija mreže europskih časopisa,(Vol. 5 No. 9, 2013., str. 16-17), Društveni centar u ulici Steinmetz 68, Berlin, Njemačka. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/144915>

Pateman, C. (1998). Ženski nered : demokracija, feminizam i politička teorija ; s engleskog prevela Mirjana Paić Jurinić; Zagreb: Ženska infoteka

Pateman, C. (2000). Spolni ugovor; s engleskog prevela Marijana Nikolić Zagreb : Ženska infoteka

Polić, M. (1993). K filozofiji odgoja, Zagreb: »ZNAMEN« & Institut za pedagoška istraživanja

Polić, M. (1997). Čovjek-odgoj-svijet: mala filozofijsko-odgojna razložba; Zagreb, Kruzak

Polić, M. (2002). Filozofija odgoja i feminizam; Metodički ogledi : časopis za filozofiju odgoja, (Vol. 10 No. 1, str. 61-66), Zagreb, Izlaganje sa znanstvenog skupa, Učiteljska akademija. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/6128>

Polić, M. (2006). Činjenice i vrijednosti; Zagreb; Hrvatsko filozofsko društvo

Rampton, M. (2019). Four Waves of Feminism, Preuzeto 07.09.2021

<http://gdelaurler.pbworks.com/w/file/attach/134554611/Four%20Waves%20of%20Feminism%20-%20Pacific%20University.pdf>

- Sirali, Y., Čzmen, D. (2012). Redefiniranje očinstva; Djeca u Europi : zajednička publikacija mreže europskih časopisa, (Vol. 4 No. 8, str. 8-9), Turska
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/144786>
- Slekovac, I. (2019). Feminizam u okviru filozofije odgoja; Završni rad; Zagreb; Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufzg%3A1492>
- Scott, J. W. (2003). Rod i politika povijesti; prijevod s engleskog Marina Leustek Zagreb : Ženska infoteka
- Šolaja, K. (2017). Feminizam i žena današnjice, Završni rad, Sveučilište Sjever, Koprivnica.
Preuzeto s <https://zir.nsk.hr>
- Tomić, D. (2020). Filozofija i odgoj; Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
- Vađunac, I. (2009). Položaj žene u srednjem vijeku na hrvatskim prostorima; Stručni rad; Pro tempore : časopis studenata povijesti, (No. 6-7, 2009, str. 48-73) Zagreb, Filozofski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu, ISHA Zagreb. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/89434>
- Volarević, M. (2012). Novi feminizam i kulturalna promocija žene majke radnice; Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti, (Vol. 67, No. 2, str. 223-236) Split
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/79583>
- Vuk-Pavlović, P. (1996). Filozofija odgoja; priredio i predgovor napisao Milan Polić; Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Wesel, U. (2004). Mit o matrijarhatu : o Bachofenovu "majčinskom pravu" i položaju žena u ranim društvima prije nastanka državne vlasti; Zagreb, Scarabeus

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Tea Jurčić

(vlastoručni potpis studenta)